

Assessment of Thaddeus Metz's theory about meaning of life

Received date: 2020.08.05 Accepted date: 2020.10.22
PP. 45-63

DOI: [10.22034/jpiut.2020.36371.2644](https://doi.org/10.22034/jpiut.2020.36371.2644)

Mohammadreza Bayat (corresponding author)

Assistant Professor, University of Tehran, Tehran, Iran.

mz.bayat@ut.ac.ir

Tahereh Eshraghi

PhD Candidate in philosophy of religion, University of Tehran, Tehran, Iran

t.eshraghi@gmail.com

Abstract

Thaddeus Metz, an analytical philosopher, has established his theory of the meaning of life via two interrelated conceptual activities: first, he distinguishes the realms human life into two animal and rational, second, he assumes that pleasure and meaning are relative criteria to each realm. Hence, he argues the of an individual is meaningful if it meets three requirements; First, that individual has some degree of a positive approach to goodness, truth and beautifulness. Second, such approaches do not require that individual to violate fundamental moral values. Third, in evaluating that individual's meaningfulness of life, we adopt a holistic perspective. Metz's theory has been successful in separating the meaning of life from traditional concepts of ethics and happiness. Moreover, this theory advances a throughout and comprehensive view on the meaning of life. However, his theory, according to himself, fails to explain the relationship between nihilism and meaningful life as well as it is limited in reducing animals' pain.

Keywords: Thaddeus, Metz, meaning of life, ethics, happiness, beautifulness

Introduction

The Meaning of life has been one of the fundamental issues in human's life, but philosophers in the last two and a half centuries have seriously paid attention to it. At the beginning of the twentieth century, the meaning of life was not considered an independent normative category, but at best, it was reduced to happiness and ethic (Metz, 2002: 782). However, analytic philosophers have in recent decades sought to distinguish "meaning of life" as a normative category independent of the norms of "ethics" and "happiness", and thus pave the way for theorizing about the meaning of life. Hence, the efforts of analytic philosophers in recent decades showed that the meaning of life cannot be reduced to one of the two normative categories of ethics and happiness. Of course, this does not mean that meaningful values are in parallel with other normative values, such as ethical, religious, and aesthetic values, but some analytical philosophers such as Metz (1952) - one of the contemporary analytical philosopher – offered an interpretation of "value" and showed that any kind of value Cannot give meaning to life and only some of values can make the life meaningful. Therefore, in spite of his discrepancies in what makes someone's life meaningful or in what is necessary for the meaningfulness of his or her life, he has tried to theorize about the meaning of life (Bayat, 2011: 19-20).

It is crucially important to provide a theory about the meaning of life that can, firstly, determine the relationship between the meaning of life and other normative categories such as ethics and happiness, secondly, explain most of the intuitions of human beings about the meaning of life based on that theory. Metz has tried to provide a theory that has the above characteristics. He discusses the similarities and dissimilarities between "meaning" and "pleasure", and presenting the characteristics of a theory about the meaning of life, like taking some elements into consideration such as 1) spiritual affairs 2) the effect of positive and negative tendencies which carry the meaning 3) the effect of the meaning of life on the thing that carries the meaning 4) Useful achievements 5) The ethical frameworks, he has offered a theory that has the above characteristics and does not have the shortcomings of competing theories. According to his theory, the meaning of life is separate from the category of happiness, because it is proportionate to the values of animal aspect of humanity and do not help the values of intellectual aspect of humanity to grow. Also, the meaning of life is not the same as moral values. It is also distinguished from ethics, because, although ethical values give meaning to life, values other than ethical values, such as aesthetic, religious, and other values, can also give meaning to life.

The main points of Metz's theory

Metz in his theory, which is one of the objective theories of non-consequentialist theories , has shown that if every human being can use his/her intellect in such a way that 1) he/she has a positive tendency to contexts and areas that give meaning (to life) namely goodness, truth and beauty or has a negative attitude towards what threatens these areas and 2) his positive and negative attitude does not entail violation of basic moral values such as humiliating others, his life will be meaningful.

According to him, having a negative tendency towards meaning-giving contexts reduces the meaning of one's life (meaning-removing perception of action). Therefore, in assessing the meaningfulness of a person's life, in addition to considering the components of life, we must also consider the whole of his/her life in order to judge the meaningfulness or meaninglessness of the growing or decreasing trend of a person's life. That is to say, if a person always moves from less valuable actions to more valuable actions, his/her life will be more meaningful, otherwise it will be less meaningful or meaningless.

Result

To date, Metz has tried three times to modify his theory in order to provide a version that, first, include intuitions of human beings about the meaning of life, such as the meaning-giving of goodness, truth, and beauty or, in other words, the meaning-giving of moral, epistemological, and aesthetic values. Second, Based on The effect of a positive and negative attitude towards the meaning of life for human beings, the theory be able to say that the meaning of life is a continuum or a spectrum. Third, despite many of the theories of the meaning of life, the theory has also considered the meaning-removing elements of life, and finally, in addition to the meaningfulness components of life, it also considered meaningfulness of life as a whole.

Despite the positive points mentioned above, he himself has leveled criticisms at his theory such as not considering the role of reducing pain of animals in the meaning of humans' life and incapability of his theory of explaining nihilism. In addition, others have also criticized his theory, but because of the limitation of the journal this article has not mentioned those views. In spite of these criticisms, it seems that, based on appropriate steps that the theory has taken towards the meaning of life, the theory of Metz has been able to demonstrate that the meaning of life is not a category independent of those categories such as ethical, aesthetic and religious values, but any value Which can help the rational aspect of human beings to grow and become strengthened is meaning-giving value. Despite these points, it seems that it is possible to respond to those criticisms that has been leveled by himself and others and offer more defensible version of his theory.

References

- Bayat, Mohammadreza (2011) *Religion and Meaning of life if the Analytic Philosophy*, The University of Religion and Denomination Press. (in Persian)
- Brännmark, Johan (2003) 'Leading lives', *Philosophical Papers*, Vol. 32, pp. 321–43.
- Campbell, Stephen M, and Sven Nyholm (2015) "Anti-Meaning and Why It Matters", *Journal of the American Philosophical Association*, Vol. 1, Issue 4, pp. 694–711.
- Levinson (2004) 'Intrinsic value and the notion of a life', *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 62, pp. 319–29.
- Metz, Thaddeus (2002) "Recent Work on the Meaning of Life", *Ethics* Vol. 112, pp. 781-814.
- Metz, Thaddeus (2007) "The Meaning of Life", *Stanford Encyclopedia of philosophy*, first published Tues.
- Metz, Thaddeus (2013) *Meaning in Life. An Analytic Study*, Oxford University Press.
- Nozick, Robert (2013) "Experienece Machine", in *Ethical Theory an Anthology*, Wiley & Sons.
- Parfit, Derek (1984) *Reason and Persons*, Oxford.

مجله علمی پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز

سال ۱۴ / شماره ۳۳ / زمستان ۱۳۹۹

ارزیابی نظریه تدئوس متز درباره معنای زندگی

محمد رضا بیات

استادیار گروه فلسفه دین، دانشگاه تهران، ایران

mz.bayat@ut.ac.ir

طاهره اشراقی

دانشجوی دکتری فلسفه دین، دانشگاه تهران، ایران

t.eshraghi@gmail.com

چکیده

تدئوس متز از فیلسوفان تحلیلی با ارائه ویژگی‌های یک نظریه معنای زندگی، نظریه خود را با تکیه بر (۱) تفکیک ساحات انسان به حیوانی و عقلانی (۲) ارائه لذت و معنا به مثابه ملاک‌های متناسب با دو ساحت فوق، سامان داده و بر این باور است که اگر هر فرد انسانی اولاً نوعی گرایش مثبت به خوبی، حقیقت و زیبایی یا دست کم، گرایش منفی به آنچه این حوزه‌ها را تهدید می‌کند، داشته باشد ثانیاً گرایش مثبت و منفی وی مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند تحقیر دیگران نباشد ثالثاً در ارزیابی معناداری زندگی فرد علاوه بر اجزاء زندگی، کل زندگی وی را نیز در نظر بگیریم، میتوان زندگی وی را معنادار دانست. اگرچه، نظریه وی توانسته است اولاً معنای زندگی را از اخلاق و خوشبختی جدا سازد ثانیاً تبیینی فراگیر از شهود انسان‌ها درباره معناداری زندگی انسان‌ها ارائه کند؛ ولی به باور وی، نتوانسته است تبیینی از پوچ‌گرایی و معناداری کمک به کاهش درد حیوانات ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: تدئوس متز، معنای زندگی، اخلاق، خوشبختی و زیبایی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۱۵

مقدمه

معنای زندگی، از زمره مسائل اساسی در زندگی انسان‌ها بوده است، اما فیلسوفان در دو قرن و نیم اخیر به جد بدان توجه کرده‌اند. گرچه، فیلسوفان اگزیستانس، بیش و پیش از فیلسوفان تحلیلی و با شیوه و رویکردی متفاوت به معنای زندگی پرداخته‌اند، اما فیلسوفان تحلیلی نیز در چند دهه اخیر کوشیده‌اند تا با تفکیک «معنای زندگی» به عنوان مقولهٔ هنجاری مستقل از هنجارهای «خوشبختی» و «اخلاق» (morality)، راه را برای نظریه‌پردازی دربارهٔ معنای زندگی باز کنند زیرا در آغاز قرن بیستم، معنای زندگی، مقولهٔ هنجاری مستقلی شمرده نمی‌شد، بلکه در بهترین حالت، آن را به خوشبختی و اخلاق فرومی‌کاستند (Metz, 2002: 782). از این رو، تلاش‌های فیلسوفان تحلیلی در دهه‌های اخیر، نشان داد که معنای زندگی را نمی‌توان به یکی از دو مقوله هنجاری اخلاق و خوشبختی فروکاست. البته، این سخن بدان معنا نیست که ارزش‌های معنادار در عرض ارزش‌های هنجاری دیگر مانند ارزش‌های اخلاقی، دینی و زیباشناختی است بلکه برخی فیلسوفان تحلیلی مانند تدئوس متز (Thaddeous Metz) (۱۹۵۲) با ارائه تفسیری از «ارزش» نشان دادند که هر نوع ارزشی نمی‌تواند به زندگی معنا دهد و تنها برخی از ارزش‌ها می‌توانند به زندگی معنا دهند. لذا، به رغم اختلاف نظرهای ایشان دربارهٔ اینکه چه چیز یا چیزهایی می‌توانند به زندگی هر فرد انسانی معنا دهند یا برای معناداری زندگی وی لازم‌اند، کوشیده‌اند تا دربارهٔ معنای زندگی نظریه‌پردازی کنند (بیات، ۱۳۹۰: ۱۹-۲۰).

ارائه نظریه‌هایی دربارهٔ معنای زندگی که بتوان به مدد آن اولاً نسبت میان معنای زندگی با دیگر مقوله‌های هنجاری مانند اخلاق و خوشبختی را مشخص کرد، ثانیاً بتوان با تکیه بدان بیشتر شهود انسان‌ها دربارهٔ معنای زندگی را تبیین کرد، از اهمیت زیادی برخوردار است. تدئوس متز، فیلسوف تحلیلی معاصر کوشیده است تا نظریه‌های ارائه کند که دارای ویژگی‌های فوق باشد. طبق نظریهٔ وی، معنای زندگی از مقولهٔ خوشبختی جدا است زیرا این مقوله متناسب با ارزش‌های ساحت حیوانی انسان است و تنها ارزش‌های ساحت عقلانی انسان معنابخشند. همچنین، از مقولهٔ اخلاق نیز متمایز است و با ارزش‌های اخلاقی یکی نیست زیرا ارزش‌های دیگری غیر از ارزش‌های اخلاقی مانند ارزش‌های زیباشناختی، دینی و... نیز می‌توانند به زندگی معنا دهند.

از سوی دیگر، وی با ارائه تقسیم‌بندی‌هایی از رویکردها^۱ و نظریه‌های معنای زندگی علاوه بر اینکه جغرافیای روشنی از رویکردها و نظریه‌های معنای زندگی عرضه کرده است، جایگاه نظریهٔ خویش در میان آن‌ها را هم نشان داده است. وی ابتدا رویکردها به معنای زندگی را به طبیعت‌گرا (Nathrulism)، ناطبیعت‌گرا (Non nathrulism) و فراطبیعت‌گرا (Supernaturalism) تقسیم کرده سپس، نظریه‌های ذیل رویکرد طبیعت‌گرا را به نظریه‌های (۱) انفسی (Subjectivism) و (۲) آفاقی (Objectivism) و نظریه‌های آفاقی را به (۱) محض (pure) و (۲) کامل (complete) و نظریه‌های آفاقی محض و کامل را به (۱) نتیجه‌گرا (consequences) و (۲) غیر نتیجه‌گرا (non_consequences) و نظریه‌های نتیجه‌گرا را به نظریه‌های (۱) فایده‌گرا (utilitarian) و (۲) غیرفایده‌گرا (non-utilitarian) تقسیم می‌کند. نظریه‌های فراطبیعت‌گرا را نیز به نظریه‌های مدافع ضرورت وجود خداوند برای معنای زندگی (pure God-centred theories) و مدافع ضرورت جاودانگی انسان برای معنای زندگی (pure Soul-centred theories) تقسیم می‌کند.^۲ با توجه به تقسیم‌بندی فوق، نظریه متز طبیعت‌گرا است؛ زیرا بر این باور است که با تکیه بر قابلیت‌های موجود در این جهان می‌توان به زندگی معنا داد و برخلاف رویکرد فراطبیعت‌گرا معتقد است که نیازی به وجود موجوداتی فراطبیعی یا عالمی فراتر از این جهان نیست. همچنین، نظریهٔ وی آفاقی کامل است؛ زیرا نه تنها معتقد است که ارزش‌های معنابخش مستقل از خوشایند و بدآیند انسان‌ها هستند و صرفاً تابع امیال انسان‌ها نیستند، بلکه علاوه

بر جنبه آفاقی ارزش‌ها به جنبه کشش درونی انسان‌ها نیز توجه کرده است. نیز نظریه وی غیرنتیجه‌گرا است زیرا معناداری رفتار انسان‌ها را تنها با تکیه بر نتایج رفتار انسان‌ها تبیین نمی‌کند.

نظریه آفاقی غیر نتیجه‌گرای متز

وی برای دفاع از نظریه خویش، ابتدا رویکرد ناطبیعت‌گرا و فراطبیعت‌گرا و نظریه‌های ذیل هر کدام را نقد و بررسی کرده است سپس به دفاع از رویکرد طبیعت‌گرا و نظریه آفاقی غیرنتیجه‌گرای خویش پرداخته و نشان داده است که نظریه وی بر نظریه‌های رقیب برتری دارد. انتقاد اساسی متز به رویکرد فراطبیعت‌گرا و نظریه‌های طبیعت‌گرای انفسی و نظریه‌های آفاقی نتیجه‌گرا و حتی نظریه‌های آفاقی غیر نتیجه‌گرای رقیب این است که این نظریه‌ها توان توجیه تمام شهودهای انسان‌ها درباره معنای معنادار را ندارند یا توان توجیه معناداری ابعاد گوناگون زندگی انسان‌ها را در سطوح مختلف ندارند و تمام امور معنادار را به یک اندازه معنادار می‌دانند. متز ابتدا با استفاده از معناشناسی فیلسوفان تحلیلی از «معنای زندگی»، از میان سه معنای «ارزش»، «هدف» و «کارکرد»، به معنای «ارزش» توجه کرده و نظریه خویش را حول آن سامان داده است. وی دو بار نظریه خویش را ویرایش کرد و در نهایت، با ارائه نظریه آفاقی غیر نتیجه‌گرایی خویش، بر این باور است که این نظریه نواقص نظریه‌های دیگر را ندارد و می‌تواند شهود انسان‌ها و معناداری ابعاد گوناگون زندگی انسان‌ها را تبیین کند.

نظریه متز بر مقدماتی استوار است که وی برای دفاع از نظریه خویش ارائه کرده است. در این بخش بدان‌ها اشاره می‌کنیم:

گام اول: ویژگی‌های لازم برای یک نظریه معنای زندگی

متز بر این باور است که یک نظریه معنای زندگی باید دارای ویژگی‌های زیر باشد وگرنه نمی‌توان از آن دفاع کرد:

۱) توجه به امور معنوی

به باور وی، یک نظریه درباره معنای زندگی، باید به حوزه «امور معنوی» (spiritual realm) توجه کند یعنی به گونه‌ای باشد که بتواند معناداری زندگی افرادی را که با ارتباط با این گونه امور به معنای زندگی دست یافته‌اند، تبیین کند (Metz, 2013: 220). البته، متز از رویکرد فراطبیعت‌گرایی و نظریه‌های ذیل آن مانند نظریه ضرورت وجود خداوند یا ضرورت جاودانگی انسان برای معناداری زندگی همه انسان‌ها دفاع نمی‌کند ولی تأکید می‌کند که نظریه معنای زندگی باید بتواند معناداری زندگی انسانهایی را هم که با تکیه بر وجود خداوند یا جاودانگی انسان به زندگی خویش معنا می‌دهند، تبیین کند.

۲) توجه به تأثیر تمایلات مثبت و منفی حامل معنا

به باور متز، یک نظریه معنای زندگی باید به تأثیر تمایلات درونی حامل معنا نسبت به ارزش‌های آفاقی معنابخش توجه کند وگرنه با صرف تحقق ارزش‌های آفاقی نمی‌توان از معنای زندگی دفاع کرد (Ibid: 196). سوزان ولف در نظریه خویش، این مؤلفه را به خوبی تبیین کرده است. ولف با نقد نظریه‌های انفسی و آفاقی از نوعی نظریه آفاقی کامل دفاع می‌کند یعنی از ارزش تفسیری آفاقی دارد ولی نگاه و احساس مثبت حامل معنا را نیز برای معناداری زندگی لازم می‌داند. به تعبیر وی، معنا «نتیجه تلاقی کشش انفسی با جاذبه آفاقی» است (Wolf, 2010: 2). متز این نکته را هم تذکر داده است که معمولاً نظریه‌های معنای زندگی به

نگرش‌های مثبت حامل معنا توجه کرده‌اند ولی نگرش‌های منفی حامل معنا مانند نفرت و بیزاری از عدم تحقق عدالت نیز می‌تواند به زندگی «معنا» بخشد. لذا، یک نظریه درباره «معنای زندگی» باید بتواند معنابخشی نگرش‌های منفی (negative conditions) را نیز تبیین کند.

۳) توجه به تأثیر معنای زندگی بر حامل معنا

به گمان متز، یک نظریه معنای زندگی در درجه اول باید به معنای زندگی در خود حامل معنا توجه کرد سپس به تأثیر آن بر دیگران توجه کرد (Metz, 2013: 221). نظریه‌های نتیجه‌گرا در معنای زندگی به این ویژگی توجه نکرده‌اند زیرا بیشتر بهبود وضعیت دیگران را معنابخش شمرده‌اند. اما نظریه‌های انفسی هم که به این جنبه توجه کرده‌اند، به تأثیر ارزش‌های آفاقی در معنای زندگی بی‌توجه بوده‌اند. لذا هر یک از این نظریه‌ها به یکی از ویژگی‌ها بی‌توجه بوده‌اند.

۴) توجه به دستاوردهای مفید

توجه به دستاوردهای مفید (Good consequences) و ثمربخش برای زندگی انسان‌ها و طبیعت مانند کمک به بهبود زندگی انسان‌ها یا کمک به حفظ محیط زیست یکی دیگر از گزینه‌هایی است که یک نظریه باید بتواند معنابخشی آن‌ها را تبیین کند. نظریه‌های نتیجه‌گرا عمدتاً بر معنابخشی این گونه دستاوردها تأکید کرده‌اند. اگرچه، نمی‌توان تنها این گونه ارزش‌ها را معنابخش شمرد ولی یک نظریه معنای زندگی باید بتواند معناداری آن‌ها را تبیین کند (Ibid: 239).

۵) توجه به چارچوب‌های اخلاقی

متز بر این باور است که یک نظریه نه تنها باید معنابخشی ارزش‌های اخلاقی را تبیین کند بلکه باید بتواند نشان دهد که اگر مؤلفه‌های معنابخشی مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند تحقیر شخصیت انسان باشند، نمی‌توان از معنابخشی آن‌ها دفاع کرد (Ibid: 221) زیرا اگرچه، ارزش‌های اخلاقی محدودکننده‌اند (moral constraints) ولی به مثابه چارچوب‌هایی‌اند که نباید نقض شوند. لذا موارد زیادی در زندگی انسان‌ها وجود دارد که برغم اینکه با ارزش‌های معنابخشی ارتباط برقرار شده است ولی چون مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند عدالت است، به زندگی فرد معنایی نمی‌بخشد.

گام دوم: نشان دادن تفاوت معنا از لذت

متز با تفکیک معنا از لذت معتقد است که مؤلفه‌های فوق می‌توانند زندگی هر فرد انسانی را معنادار و نه لذت‌بخش سازند زیرا لذت و معنا برغم وجوه اشتراکی که با همدیگر دارند، اختلافات اساسی هم با یکدیگر دارند که باید بدان‌ها توجه کرد. لذا وی وجوه اشتراک و اختلاف معنا و لذت را برشمرده است تا بتواند از تفکیک ساحت عقلانی انسان از ساحت حیوانی وی دفاع کند. متز بر این گمان است که علاوه بر تفاوت مفهومی لذت و معنا، عوامل لذت‌بخش از عوامل معنابخش نیز متفاوتند وگرنه «زندگی لذت‌بخش اما بی‌معنا» (pleasant but meaningless life) یا «زندگی معنادار اما ناخوشایند» (unpleasant but meaningful life) متناقض بود، در حالی که چنین نیست (Metz, 2007a; cf. 1, 2). به همین جهت هم، معتقد است که اگرچه، خدایان با ایجاد تغییر در مغز سیزیفوس، بالا بردن سنگ را برای وی لذت‌بخش کردند اما به آن معنا نبخشیده‌اند. لذا، آنچه زندگی را لذت‌بخش می‌سازد، دقیقاً نمی‌تواند زندگی را معنادار سازد یا آنچه یک زندگی را معنادار می‌سازد، دقیقاً نمی‌تواند بدان لذت دهد. البته، وی معتقد است که با وجود تفاوت میان معنا و لذت، نوعی ارتباط حداقلی میان آن‌ها برقرار است یعنی باید درجه‌های از لذت وجود داشته باشد تا بتوان به معنا دست یافت

وگرنه اگر فردی آن قدر افسرده باشد که نتواند حتی از تخت خواب خویش پایین بیاید، نمی‌تواند به معنای زندگی دست یابد. همچنین، اگر حداقلی از معنا در زندگی نباشد، نمی‌توان لذت هم برد (Metz, 2013: 62). متز با بیان وجوه اشتراک و اختلاف «لذت» از «معنا» یا به تعبیر دقیق‌تر، «ارزش» کوشیده است تا تفکیک ساحات حیوانی از عقلانی انسان را روشن کند. به باور وی، لذت و ارزش برغم وجوه اشتراکی که با یکدیگر دارند، اختلافات مهمی هم دارند که نشان می‌دهد که هر یک از آن‌ها متناسب با ساحت خاصی از انسان است که در این بخش بدن‌ها اشاره می‌کنیم.

(۱) وجوه اشتراک لذت و معنا

(۱-۱) مطلوب‌های بالذات و فردی

به باور متز، اولاً لذت و معنا مطلوب بالذات هستند، یعنی انسان‌ها «معنا» و «لذت» را برای خود آن‌ها می‌خواهند، نه اینکه ابزاری برای رسیدن به هدف دیگری باشند (Ibid: 62). ثانیاً لذت و معنا مطلوب‌ها یا خیرهای شخصی‌اند یعنی ناظر به زندگی فردی انسان‌ها هستند و با تحقق آن‌ها در زندگی هر فرد انسانی، آن زندگی بهتر و با عدم تحقق آن‌ها بدتر می‌گردد. به بیان دیگر، لذت و معنا برخلاف ارزش‌هایی مانند اکوسیستم، فضا و... همواره «خوب برای» یک فرد انسانی یا ناظر به زندگی یک فرد انسانی هستند (Ibid).

(۲-۱) سرشت تشکیکی لذت و معنا

لذت و معنا سرشتی تشکیکی نه متواطی دارند، یعنی می‌توان گفت بخشی از زندگی فرد، لذت‌بخش‌تر یا معنادارتر از دیگر بخش‌های زندگی وی یا زندگی فلان فرد لذت‌بخش‌تر یا معنادارتر از شخص دیگر است (Ibid: 63). لذا فعالیت‌هایی نظیر خوردن، آفتاب گرفتن که به ظرفیت‌های شناختی پیچیده‌ای نیاز ندارد و برای حیوانات نیز قابل دسترسی است یا حتی خوردن یک تکه شکلات، لذت پایین‌تری دارند ولی مواردی مانند مصرف یک وعده غذای عالی یا یک ارتباط عاشقانه، از لذت بالاتری برخوردارند. البته، متز لذت‌های پایین‌تر را صرفاً ابزاری برای دستیابی به لذت‌های بالاتر نمی‌داند بلکه بر این نظر است که آن‌ها سطح کمتری از لذت را دارند یا ارزش‌های اخلاقی، دینی، زیباشناختی که به زندگی معنا می‌دهند، در یک سطح و اندازه نیستند. لذا درباره اندازه بخش‌های لذت‌بخش یا معنادار زندگی می‌توان داوری کرد که کل زندگی فرد یا دوره‌های از آن، لذت‌بخش یا معنادارتر بوده است. به باور متز، با تکیه بر سرشت تشکیکی لذت و معنا می‌توان درباره زندگی لذت‌بخش یا معنادار افراد مختلف مقایسه کرد و میزان تحقق «معنا» یا «لذت» را در زندگی افراد با یکدیگر سنجید (Ibid: 63).

(۳-۱) مفاهیمی دو قطبی

لذت و معنا از مفاهیم دو قطبی‌اند بدین معنا که «لذت» همواره با درد (درد به معنای عدم لذت نیست، بلکه چیزی افزون بر عدم لذت است که با ضریب منفی مشخص می‌شود) یا معنابخش همواره با معنا (anti_matter) قرین یکدیگرند (Metz, 2013: 64-65). لذا به مدد آن‌ها می‌توان درک روشن‌تری از لذت و معنا بدست داد. استفان کمبل (Stephen M. Campbell) (۱۹۷۷) در مقاله‌های با عنوان «معنا-زدا و اهمیت آن» معتقد است که بیشتر فیلسوفان به بررسی افعال معنادار یا بی‌معنا پرداخته‌اند و تعداد اندکی به نقش افعال معنادار در معناداری یا بی‌معنایی زندگی انسان‌ها توجه کرده‌اند (Campbell, 2015: 694-96). از این رو، همان‌طور که بعضی کارها به زندگی معنا می‌بخشند، بعضی کنش‌ها نیز از معنای آن می‌کاهند.

۲) وجوه اختلاف لذت و معنا

به باور متز، اگرچه، وجوه اشتراک لذت و معنا قابل توجه است ولی وجوه اختلاف آن‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار است. به همین جهت هم، متز تفکیک ساحت حیوانی از عقلانی را با تکیه بر وجوه اختلاف لذت و معنا اثبات می‌کند. لذا در این بخش با تفصیل بیشتری بدان‌ها می‌پردازیم.

۲-۱) تفاوت حامل لذت و معنا

اگرچه، ارائه تعریفی دقیق از لذت، در حوزه علوم شناختی است، اما در نگاهی کلی، می‌توان گفت «لذت»، تجربه‌های کاملاً درونی است و به مثابه نوعی تجربه مثبت، معمولاً توأم با آرزوی دستیابی است و در موقعیت‌هایی مثل شرکت در یک مهمانی، توفیق در یک شغل، مشاهده شیر خوردن یک نوزاد، برنده شدن در یک رقابت ورزشی، گوش دادن به یک قطعه موسیقی عالی بروز پیدا می‌کند و در مقابل، درد احساسی است که معمولاً توأم با آرزوی عدم دستیابی است که در زمان افسردگی یا ناخوشی رخ می‌دهد. اما معنا صرفاً برخاسته از تجربه‌های درونی فرد نیست بلکه به ارزشهایی وابسته است که بیرون از فرد است زیرا طبق نگاه آفاقی کامل به معنا، معنا محصول نوعی ارتباط با امور ارزشمند است که توأم با نوعی کشش درونی در حامل معنا است که نه تنها لزوماً در موقعیت‌هایی که توأم با لذت است، تحقق نمی‌یابد، بلکه کاملاً می‌تواند در موقعیت‌هایی که توأم با نوعی درد و رنج هم باشد، بوجود آید (Ibid: 65-6). بنابراین، به تعبیر متز، حامل (bearer) «لذت» احساسات درونی انسان است و حامل «معنا»، کنش فرد است که به ارزشهایی بیرون از فرد وابسته است.

۲-۲) غیر قابل کنترل بودن لذت و تحت کنترل بودن معنا

متز با تفکیک میان «حامل» لذت و معنا و «منبع» (source) آن‌ها معتقد است که حامل و منبع لذت یکی است زیرا «احساسات فرد» هم حامل لذت هم منبع لذت است. اگرچه، «لذت»، با وقوع تجربه‌های مثبت رخ می‌دهد و بدون آن‌ها نمی‌تواند پدید آید ولی از آن جا که لذت با تغییر در بخشی ویژگی‌های از مغز رخ می‌دهد، نیازی به ارتباط با جهان واقعی ندارد و می‌تواند با ماشین تجربه روبرت نوزیک (Robert Nozick) (۱۹۳۸-۲۰۰۲)، فیلسوف آمریکایی، هم ایجاد شود. وی، ماشین تجربه‌های را به تصویر کشید که واقعی نیست یعنی با عالم واقع ارتباطی ندارد ولی با اتصال با آن می‌توان هر نوع احساس لذت بخشی را که بخواهیم بدست آورد. لذا ممکن است با اتصال به سیم‌های متصل به مغز خویش، احساس کنیم که از خوردن یک نان‌خام‌های شکلاتی لذت می‌بریم (Nozick, 2013: 264). به همین جهت، علل واقعی و غیرواقعی می‌تواند احساس تجربه لذت را در فرد ایجاد کنند. نوزیک بر این باور است که این ماشین نمی‌تواند جای زندگی را بگیرد و این نکته نشان می‌دهد که لذت آن قدر هم اهمیت ندارد که جرمی بنتام (۱۷۴۸-۱۸۳۲)، فایده‌گرای انگلیسی اواخر قرن هجدهم، باور داشت. اما منبع و سرچشمه معنا غالباً «ارتباطی» (relational) است و در نتیجه، با حامل معنا یعنی کنش انسان یکی نیست. لذا اگر یک اثر هنری با تکیه بر تجربه و خلاقیت فرد به وجود آمده باشد، معنای بیشتری به زندگی فرد می‌بخشد، ولی اگر محصول مصرف یک قرص باشد، یا بی‌معنا است یا از معنای کمتری برخوردار است. بنابراین، کاملاً طبیعی است که با تکیه بر علل و نتایج متفاوت «یک» کنش آفرینشگرانه، از معناهای متفاوت آن سخن بگوییم (Metz, 2013: 66-68). با توجه به تفاوت حامل لذت و معنا می‌توان گفت که فرد در ایجاد یا عدم ایجاد احساس لذت خویش کنترل ندارد ولی در ایجاد معنا کنترل زیادی دارد زیرا حامل معنا کنش فرد و کنش در اختیار فرد است (Ibid: 69).

۲-۳) داوری‌های ارزشی درباره رفتارهای معنادار و عدم آن درباره تجربه‌های لذت‌بخش

متز معتقد است که رفتارهای معنادار همراه با توصیف‌های ارزشی مانند «عزت نفس» (esteem) در اول شخص و «تحسین» (admire) دیگری در مقام سوم شخص یا «احساس شرم» (shame) از رفتارهای معنادار در اول شخص و «بیزاری جستن» (abhorrence) از دیگری از رفتار معنادار در مقام سوم شخص است. اما هیچ کدام از این نگرش‌ها و توصیف‌ها درباره «لذت» بکار برده نمی‌شود زیرا هیچ فردی را نمی‌توان برای یک تجربه لذت‌بخش، تحسین یا تقبیح کرد یا برای داشتن درد از وی دوری و بیزاری جست. البته، متز معتقد است که معمولاً در تجربه‌های لذت‌بخش «تمایل به ادامه» (desire to continue) و در تجربه‌های توأم با درد «تمایل به پایان دادن» (desire to end) وجود دارد ولی درباره یک زندگی معنادار ممکن است تمایل به استمرار آن وجود نداشته باشد. مثلاً ممکن است فردی در موقعیتی از خودگذشتگی کند و با ایجاد احساس عزت نفس در خویش یا تحسین دیگران به زندگی خود معنا بخشد، اما در موقعیت دیگری تمایل به استمرار یا تکرار آن نداشته باشد. البته، این تفاوت درست نیست زیرا درباره لذت هم کاملاً امکان دارد که فرد متمایل به تکرار یا استمرار تجربه لذت‌بخش نباشد.

۲-۴) توقف لذت با مرگ و استمرار معنا با مرگ

متز تفاوت دیگر لذت و معنا را این گونه بیان کرده است که لذت همراه با تجربه مثبت است و تنها با وجود تجربه مثبت تحقق می‌یابد. لذا تجربه لذت با مرگ پایان می‌پذیرد. اما، معنا، پیامدهای کنش‌های فرد در زندگی است و این پیامدها می‌توانند پس از مرگ نیز ادامه یابند. در نتیجه، معنای زندگی فرد نیز می‌تواند پس از مرگ وی استمرار یابد و بیشتر یا کمتر معنادار گردد (Ibid: 70). البته، اگر معنای زندگی را به پیامدهای کنش‌های فرد در زندگی تعبیر کنیم، سخن متز درست است ولی اگر به خود ارتباط با ارزش‌های معنا بخش تعبیر کنیم، درست نیست زیرا با مرگ فرد ارتباط با ارزش‌های معنا بخش هم پایان می‌یابد.

۲-۵) دغدغه یا عدم دغدغه نسبت به آینده

متز با تکیه بر آزمایش فکری درک پارفیت (Derek Antony Parfit) (۱۹۴۲-۲۰۱۷) تفاوت دیگری را میان لذت و معنا ارائه کرده و نشان می‌دهد که با تطبیق این آزمایش بر لذت و معنا به تفاوت چشمگیری می‌رسیم. وی می‌گوید که تصور کنید یک عمل جراحی داشته‌اید و اکنون بیهوش هستید. هرگاه به هوش آمدید پیش از اینکه خودتان را به یاد بیاورید، به شما گفته می‌شود که می‌توانید یکی از دو شخص زیر باشید:

الف- فردی باشید که دیروز رنج بسیار زیادی را تحمل کرده است.

ب- فردی باشید که فردا رنج بسیار کمی خواهد کشید.

پارفیت بر این نظر است که بیشتر افراد با اینکه رنج فرد الف بسیار بیشتر بوده است، ترجیح می‌دهند فرد الف باشند. لذا وی از این آزمایش نتیجه می‌گیرد که دلیل انتخاب گزینه الف این است که بیشتر انسان‌ها نسبت به آینده دغدغه لذت و درد دارند یعنی می‌خواهند آینده، به بهترین شکل ممکن باشد. به همین جهت، این دغدغه «نسبت به آینده» درباره لذت هم درست است. لذا اگر فرض کنید به شما گفته شود که می‌توانید:

الف- فردی باشید که انبوهی لذت را دیروز تجربه کرده است.

ب- فردی باشید که اندکی لذت را فردا تجربه می‌کند.

این بار نیز بیشتر انسان‌ها هرچند لذت ب بسیار کمتر از الف است، ترجیح می‌دهند فرد ب باشند (Parfit, 1984: 165). متز، با توجه به آزمایش پارفیت، معتقد است که دغدغه نسبت به آینده درباره لذت و معنا هم متفاوت است، بدین معنا که دغدغه انسان‌ها درباره رنج و لذت، آنان را به سمت انتخاب آینده سوق می‌دهد و لذا،

لذت کمتر در آینده را بر لذت بیشتر در گذشته و درد بیشتر در گذشته بر درد کمتر در آینده ترجیح می‌دهند. اما درباره معنا این گونه نیست، زیرا گذشته یا آینده در ارزشمندی عملی که بتواند به زندگی فرد معنا بخشد، تفاوتی ندارد. لذا متر آزمایش پرفیت را درباره خلایق که یکی از شاخص‌های مهم معنا است، به کار می‌بندد و می‌پرسد، اگر از شما بپرسند که پس از به هوش آمدن، ترجیح می‌دهید که:

الف- فردی باشید که یک شاهکار هنری را در گذشته آفریده‌اید.

ب- فردی باشید که یک اثر هنری متوسط را در آینده می‌آفریند.

وی معتقد است که بیشتر انسان‌ها گزینه الف را برمی‌گزینند، زیرا گزینه الف دارای ارزش بزرگتری است و گذشته و آینده در آن تأثیری ندارد. لذا، متر نتیجه می‌گیرد که دغدغه نسبت به آینده یک تفاوت مهم در فهم معنا و لذت است (Ibid: 73).

گام سوم: نظریه متر درباره معنای زندگی

متر باتوجه به مطالب فوق، تلاش کرده است تا با اصلاح تقریرهای اولیه از نظریه خویش، تقریری ارائه دهد که برخوردار از ویژگی‌های فوق باشد و بتواند با توجه به مؤلفه‌های فوق معناداری بیشتر رفتارهای انسان‌ها را در سه حوزه اخلاق، حقیقت و زیبایی تبیین کند. در این بخش به تقریرهای وی از نظریه خویش و نقدهای وی بر آن‌ها می‌پردازیم.

تقریر اول: اگر هر فرد انسانی بتواند از عقل خویش به گونه‌ای استفاده کند که همراه با نوعی گرایش مثبت نسبت به تحقق خوبی، حقیقت و زیبایی به مثابه بسترها و حوزه‌ها یا شروط اساسی / کافی برای معناداری زندگی کمک کند، زندگی معنادارتری خواهد داشت.

متر در این تقریر از برخی مفاهیم مانند عقل و خرد، گرایش مثبت (positively orient)، شروط اساسی (fundamental conditions)، خوبی (the good)، حقیقت (the true) و زیبایی (the beautiful) استفاده کرده است که با توضیح آن‌ها می‌توان درک بهتری از نظریه وی پیدا کرد.

۱) عقل یا ساحت عقلانی

متر برداشت گسترده‌ای از عقل و خرد یا «سرشت خردمندانه» (rational nature) یا ساحت عقلانی انسان دارد به گونه‌ای که تمام رفتارهای انسان را که حیوانات حتی برترین آن‌ها مانند شاپنازه‌ها دارا نیستند، در برمی‌گیرد. لذا، تجربه ادراک حسی و احساس لذت را که با حیوانات شریک است؛ تنها ساحت غیر عقلانی انسان میدانند. متر با اشاره به مواردی مانند استدلال ورزی، ایجاد تمایزهای ظریف در امور گوناگون، غلبه بر اختلال روانی، انجام بازی و ورزش، عشق ورزیدن به دیگران، پیشبرد عدالت و درگیر امور آفرینشگرانه شدن، ساحت عقلانی را توضیح می‌دهد. اما برداشت متر از ساحت عقلانی از این هم گسترده‌تر است زیرا موارد فوق صرفاً اعمال اختیاری را «عقلانی» می‌شمارد و متر تمام تلاشها، هیجان‌ها و حتی انفعالاتی را مانند عدم تمایل به سیگار کشیدن که با تکیه بر آسیب‌زا بودن گرفته شده است، لذت بردن از کامیابی دوست خویش، گرایش به کارهای هنری، و خوشحال شدن از کامیابی تحصیلی فرزند دانشجوی خویش، که تحت کنترل ما هستند و می‌توان درباره آن‌ها ارزش داوری کرد، از مصادیق «سرشت عقلانی» شمرده است. لذا طبق این تقریر، عقلانیت، صرف تأمل و تصمیم‌گیری نیست، بلکه هر آنچه با احساسات و نیازهای ساحت حیوانی متفاوت باشد، جزو ساحت عقلانی انسان به شمار می‌رود. به بیان دیگر، طبق این تقریر، اگرچه، «لذت» به صرف «لذت»

نمی‌تواند معنابخش باشد ولی «لذت» برخاسته از تأملات و تصمیم‌های عاقلانه و خردمندانه می‌تواند معنابخش باشد (Ibid: 223). به همین جهت، متز از معنابخشی عشق ورزیدن هم دفاع می‌کند زیرا عشق ورزیدن کنشی است که برخوردار از درجه‌های خردورزی است ولی اموری مانند شکنجه کردن چنین نیست.

(۲) گرایش مثبت

متز با تعریف گرایش «گرایش مثبت» به معنای آرزوی دست یافتن به امور و تعریف گرایش منفی به معنای آرزوی دست نیافتن به امور، معتقد است که گرایش مثبت نسبت به اخلاق، حقیقت و زیبایی به مثابه شرائط یا بسترهای اساسی و کافی برای معناداری لازم است و با داشتن گرایش منفی نسبت به این حوزه‌ها نه تنها نمی‌توان به معنای زندگی دست یافت بلکه از معنای زندگی کاسته می‌شود. وی مواردی مانند دوست نداشتن، داشتن احساس بد، دوری جستن از چیزی را بیانگر نوعی گرایش منفی و مواردی مانند خواستن، دنبال کردن و قدردانی کردن را نشان دهنده نوعی گرایش مثبت شمرده است (Ibid: 224).

(۳) شروط یا بسترهای کافی یا اساسی

متز با اشاره به تفاوت شرط کافی یا به تعبیر وی، شرط اساسی از شرط لازم و ضروری (necessary condition) تأکید می‌کند که نباید آن‌ها را با یکدیگر خلط کرد زیرا شرط ضروری شرطی است که بدون آن، مشروط تحقق پیدا نمی‌کند ولی بدان معنا نیست که با وجود آن حتماً مشروط تحقق پیدا خواهد کرد زیرا ممکن است تحقق مشروط وابسته به وجود شروط ضروری دیگری باشد. اما شرط کافی شرطی است که با وجود آن، مشروط قطعاً تحقق پیدا می‌کند، ولی این بدان معنا نیست که تحقق مشروط تنها با وجود این شرط به فعلیت می‌رسد زیرا چه بسا شرط‌های دیگری هم باشند که مشروط با وجود آن‌ها نیز تحقق یابد. به باور متز، سه حوزه «خوبی، حقیقت و زیبایی»، از شروط کافی برای تحقق معنای زندگی هستند، بدین معنا که اگر بتوان با نوعی گرایش مثبت به کمک عقل و خرد به تحقق خوبی، حقیقت و زیبایی کمک کرد، معنا تحقق پیدا می‌کند (Ibid: 226). در این بخش به توضیح هر کدام از این سه حوزه می‌پردازیم.

۳-۱) خوبی

یکی از حوزه‌هایی که متز به مثابه شرط اساسی برای معنای زندگی برشمرده است، «خوبی» همان ارزش‌های اخلاقی است، بدین معنا که اگر فردی با کمک از عقل و خرد خویش با نوعی گرایش مثبت و همدلی نسبت به ارزش‌های اخلاقی بتواند به تحقق آن‌ها کمک کند، بی‌تردید، زندگی وی معنادار خواهد بود. به همین جهت، می‌توان از معناداری زندگی نلسون ماندلا و مادر ترزا در مقایسه با مرتب کردن ناخن پای دیگران یا کاهش بوی بد دهان دیگران دفاع کرد زیرا اولاً مبارزه ماندلا با آپارتاید یا فداکاری مادر ترزا نوعی ارزش اخلاقی است که با رفتاری خردمندانه انجام شده است که توأم با نوعی گرایش مثبت نسبت به «سرشت عقلانی» انسان‌های دیگر است ولی مرتب کردن ناخن پای دیگران یا کاهش بوی بد دهان دیگران، نمی‌توانند معنابخش باشند یا تا این حد معنادار باشند زیرا تأثیر اندکی در رشد سرشت عقلانی دیگران دارد و در نتیجه، توأم با نوعی گرایش مثبت نسبت به «سرشت عقلانی» انسان‌های دیگر نیست. لذا هرچه که فرد به صورت شدیدتر (عمیق‌تر) و گسترده‌تر، خرد خود را برای تحقیق خوبی در راستای پرورش سرشت عقلانی (نه صرفاً جسمانی) دیگران بکار گیرد، زندگی معنادارتری خواهد داشت. ثانیاً به باور متز، فرد برای بهره‌رسانی از سرشت خردمندانه خویش نیاز به بستر و پناهگاه درخوری دارد تا ارزش‌های خویش را از آنجا بگیرد. یک فرد نمی‌تواند همه ارزش‌های موجود در جهان را برای معناداری زندگی خویش داشته باشد زیرا گاهی این ارزش‌ها در تقابل با یکدیگر قرار دارند و از این رو، وابستگی به یک گروه، جامعه یا فرهنگ برای رسیدن به معنا لازم است. لذا، رفتارهای مادر ترزا و گاندی

برخاسته و متناسب با ارزش‌های جامعه خویش است ولی مرتب کردن انگشت پا یا زدودن بوی دهان چنین نیست (Ibid: 228).

۲-۳) حقیقت

متز بر این باور است که یکی از حوزه‌هایی که ورود بدان می‌تواند به زندگی معنا دهد، مهارت، دانش و اطلاعات از «محیط انسانی» (human environment) مانند اطلاع از فضا، زمان، انرژی، نور، جاذبه، امواج، ساختار اتمی و دیگر مفاهیم و نظریه‌های علوم تجربی است که پاسخگوی نیازهای انسان‌ها است یا هرگونه معرفت فلسفی یا الاهیاتی مانند خدا، انسان، علیت، ضرورت و دیگر مفاهیم فلسفی است که پرده از «سرشت انسان» (human nature) و واقعیت هستی برمی‌دارد زیرا این گونه دانش‌ها و مهارت‌ها بر زندگی انسان‌ها تأثیر مثبت دارند (Ibid: 229). به همین جهت، نظریه‌هایی مانند نظریه داروین یا اینشتین، معنادار است زیرا نظریه‌های آنان واقعیت‌های بنیادینی را درباره زندگی انسان‌ها کشف کردند که مقدمه بسیاری از رخدادهای مهم دیگر در زندگی انسان شد. این نگاه به دانش‌های ناظر به سرشت انسان و محیط زندگی وی، علاوه بر اینکه به دپارتمان‌های آکادمیک کمک می‌کند تا تصمیم بگیرند که به کدام رشته علمی توجه کنند و به کدام رشته علمی توجه نکنند یا به آموزگاران نشان می‌دهد که چگونه باید دانش‌آموزان خود را آموزش دهند، نشان می‌دهد که چرا اکتشاف‌های تصادفی، هر چند در سطح «جهانی» معنابخش نیستند.

۳-۳) زیبایی

متز ورود به حوزه زیبایی را یکی دیگر از قلمروهای معنابخش می‌داند ولی معتقد است که آثار هنری‌ای می‌تواند معنابخش باشد که به جنبه‌های اساسی زندگی انسان مانند اخلاق، جنگ، مرگ، عشق، خانواده که آگاهی دقیق و ژرفی از عالم و زندگی به انسان‌ها می‌دهد، توجه کند. به همین جهت، رمان جنایات و مکافات داستایوفسکی و نقاشی گونیکای پیکاسو ارزشمند به شمار می‌رود ولی رمانی درباره دفع کودک یا نقاشی کردن گرد و غبار چنین نیست. لذا هر گونه کار هنری هم نمی‌تواند معنابخش باشد بلکه کار هنری می‌تواند معنابخش باشد که پرده از جنبه‌هایی از زندگی انسان بردارد که در زندگی تأثیر بسزایی داشته باشد (Ibid: 231).

متز برغم اینکه معتقد است که نظریه وی نه تنها می‌تواند معنابخشی ویژه‌ای را یک نظریه آفاقی مانند ارتباط با حوزه معنوی، دستاورهای مفید، انتخاب‌ها و تصمیم‌های عاقلانه و دوراندیشانه را تبیین کند بلکه می‌تواند معنابخشی سه حوزه اخلاق، حقیقت و زیبایی را بخوبی تبیین کند، به این نتیجه رسید که تقریر نخست وی دارای دو اشکال یا نقص اساسی است که بدان‌ها اشاره می‌کنیم:

۱) عدم توجه به تأثیر نقض ارزش‌های اخلاقی

اشکال اول متز به تقریر اول از نظریه خویش این است که به کنشهایی که چارچوب‌های ارزش‌های اخلاقی را نقض می‌کنند، توجه نکرده است. چنانچه گذشت، به باور متز، یکی از ویژگی‌های مطلوب نظریه معنای زندگی توجه به چارچوب‌های اخلاقی است بدین معنا که یک نظریه نه تنها باید معنابخشی ارزش‌های اخلاقی را تبیین کند بلکه باید بتواند نشان دهد که اگر مؤلفه‌های معنابخشی مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند تحقیر شخصیت انسان باشند، نمی‌توان از معنابخشی آن‌ها دفاع کرد (Ibid: 221). اما این تقریر درباره این نکته ساکت است. از این رو، متز کوشیده‌است تا در تقریر جدید خویش این نقص مهم را برطرف کند.

۲) عدم توجه به تأثیر گرایش منفی در معناداری زندگی

به باور متز، همانگونه که گرایش مثبت انسان نسبت به امور ارزشمند می‌تواند به معناداری زندگی وی کمک رساند، گرایش منفی نسبت به اموری با ارزش منفی مانند ظلم و بیدادگری نیز که با واژه‌هایی مانند دوست نداشتن، بیزار بودن و... ابراز می‌شود، می‌تواند به معنای زندگی فرد کمک رساند. این نکته قابل توجه است که گرایش منفی نسبت به چیزی با عدم هیچ گرایشی نسبت بدان تفاوت اساسی دارد زیرا گرایش منفی نوعی کنش است و از معنای زندگی خواهد کاست ولی عدم گرایش کنش نیست و تاثیری در معناداری زندگی ندارد. به باور متز، در تقریر نخست، به تأثیر گرایش منفی در معناداری توجه نشده است و باید تقریری ارائه کرد که به این نکته توجه شود.

۳) عدم توجه به تأثیر کنش‌های معنادار

به باور متز، همه نظریه‌هایی که تاکنون درباره معناداری مطرح شده است، به امور معنابخش توجه کرده‌اند و به امور معنادار و تأثیر آن‌ها در معنای زندگی توجه نکرده‌اند. به همین جهت نیز، همانگونه که گرایش مثبت نسبت به سه حوزه خوبی، حقیقت و زیبایی به زندگی معنا می‌بخشد، گرایش منفی نسبت بدان‌ها نیز از معنای زندگی می‌کاهد. به گمان متز، تقریر نخست از «نظریه بنیادین» وی، نیز این نقص را دارد و باید به گونه‌ای اصلاح شود که رفتارهای معناداری مانند گسترش زبانه‌های هسته‌ای، داشتن عقاید و احساس‌های جنسیتی و نژادپرستانه، بیزاری از دیگران به دلیل مشاهده نقطه‌های ضعف آنان، شکنجه دادن دیگران برای تفریح، سوزاندن کتاب‌های علمی، گسترش اطلاعات غلط درباره جهان هستی برای متقاعد کردن فرد به باور به خدا، تن فروشی برای تأمین اعتماد به دارو، کشتن یک فرد بیگناه جهت استفاده از خون او در نقاشی فردی که ارزش انسان را نمایش می‌گذارد، نیز باید در نظریه معنای زندگی بدان توجه کرد و معناداری آن‌ها را تبیین کرد (Ibid: 234). لذا اگر هر فرد انسانی بتواند به سه حوزه فوق نزدیک گردد، زندگی معنادارتری خواهد داشت و هر چه از آن‌ها دور گردد، از معنای زندگی وی کاسته می‌شود. وی معتقد است که نظریه وی نخستین نظریه‌ای است که به روشنی به این نکته توجه کرده است. لذا وی تقریر نخست خویش را بدین گونه اصلاح کرده است:

تقریر دوم: اگر هر فرد انسانی بتواند از عقل خویش به گونه‌ای استفاده کند که (۱) نوعی گرایش مثبت به بسترها و حوزه‌های معنابخش یعنی خوبی، حقیقت و زیبایی داشته باشد یا نسبت به آنچه این حوزه‌ها را تهدید می‌کند گرایش منفی داشته باشد (۲) گرایش مثبت و منفی وی مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند تحقیر دیگران نباشد، زندگی وی معنادار خواهد بود.

انتقاد متز به تقریر دوم

به باور متز، اگرچه، این تقریر از نظریه وی اشکالات تقریر نخست را ندارد ولی هنوز نیاز به قید دیگری دارد که بدان خواهیم پرداخت. یکی دیگر از نکاتی که در نظریه‌های معنای زندگی کمتر بدان توجه شده است، حامل معنای زندگی است یعنی حامل معنا، اجزاء زندگی است یا کل زندگی است یا هر دو است؟ به گمان متز، نظریه‌های رقیب به این نکته توجه درخوری نکرده‌اند و بیشتر به معناداری اجزاء زندگی پرداخته و معناداری کل زندگی را مد نظر قرار نداده‌اند ولی به باور وی، توجه به اجزاء و کل زندگی در معناداری زندگی نقش بسزایی دارند. متز معتقد است که در دو تقریر اول و دوم نیز به این نکته توجه نشده است و باید اصلاح گردد. با بررسی دیدگاه‌ها درباره حامل معنا بهتر می‌توان این نکته را توضیح داد. به باور متز، دیدگاه «کل‌گرایی محض» (pure whole-lifers) و «جزء‌گرایی محض» (pure part-lifers) دیدگاه‌های اساسی در این زمینه‌اند. لذا هرگاه می-

گوییم: «زندگی معنادار است» باید روشن کنیم که کل زندگی معنادار است یا بخش‌هایی از زندگی معنادار است؟ متز اشاره می‌کند که دیدگاه کل‌گرایی و جزء‌گرایی درباره معناداری زندگی هر فرد انسانی است نه جامعه انسانی یعنی نباید تعبیر کل‌گرایی موجب سوء تفاهم شود بدینگونه که ناظر به معناداری کل افراد جامعه شمرده شود.

ادله نگاه‌های جزء‌گرایانه و کل‌گرایانه به زندگی

متز با اشاره به ادله نگاه‌های جزء‌گرایانه و کل‌گرایانه به زندگی از دیدگاه خویش دفاع می‌کند که در این بخش به توضیح آن‌ها می‌پردازیم.

(۱) ادله نگاه جزء‌گرایانه

دیدگاه جزء‌گرایی محض حامل معنا را تنها بخشی از زندگی در درون کل زندگی می‌داند و معتقد است که می‌توان درباره معناداری هر جزء از زندگی بدون توجه به ارتباط آن با اجزاء دیگر داوری کرد (Ibid: 39). متز ادله مدافعین این گروه را ذکر نکرده بلکه انتقادات کل‌گرایان را برای رد این نگاه کافی دانسته است که بدان‌ها اشاره می‌کنیم.

(۱-۱) نقش حذف یا تغییر اجزاء زندگی در معنای زندگی

تیلور، برانمارک، بلامنفلد (Blumenfeld David) (۱۹۳۷) با اشاره به این نکته که بخش‌های مختلفی در یک زندگی بسیار تکراری، وجود دارند که اگرچه، کاملاً معنادارند، اما باید برخی از این بخش‌های معنادار را برای رهایی از این چرخه تکراری کنار گذاشت، نشان می‌دهند که اجزاء زندگی نقش‌چندانی در معنای زندگی ندارند. طبق این دیدگاه، هرچند معناداری اجزاء مختلف زندگی مهم است، اما اگر باعث تکراری شدن چرخه زندگی گردد، برای دستیابی به زندگی معنادارتر، لازم است با حذف یا تغییر چینش آن‌ها راه را برای زندگی معنادارتر باز کنیم. لذا تنها نگاه جزء‌گرایانه محض کافی نیست.

(۲-۱) تأثیر نوع چیدمان اجزاء معنادار در معناداری زندگی

میچل اسلوت (Slote Michael) (۱۹۴۱) و فرانسیس کام (Kamm Frances) (۱۹۸۶)، با تکیه بر این نکته که اگر ارزش‌ها در زندگی از کم به زیاد اوج بگیرد، معنابخش‌تر از موقعی است که با شیب تند شروع شود و کم‌کم سقوط کند، دیدگاه «جزء‌گرایانه محض» را رد کرده است زیرا اگر برای معناداری زندگی تنها اجزاء مهم باشند، نباید چینش آن‌ها در معناداری زندگی تأثیری داشته باشد ولی نوع چینش اجزاء در میزان معناداری زندگی تأثیر دارد. بنابراین، افزون بر اهمیت معناداری اجزاء، چینش آن‌ها نیز مهم است و این به معنای تأثیر نگاه کل-گرایانه به زندگی است. لذا، نمی‌توان تنها با توجه به اجزاء زندگی درباره معناداری زندگی فرد داوری کرد بلکه چگونگی چینش آن‌ها نیز نقش بسزایی در معناداری ایفا می‌کند.

(۳-۱) عدم فهم نقش خلاقیت در معنای زندگی با تکیه بر نگاه جزء‌گرایانه

ریچارد تیلور (Richard Taylor) (۱۹۱۹-۲۰۰۳) معتقد است که هرچه داستان زندگی بدیع و آفرینشگرانه باشد، معنادارتر است (Taylor, 1987: 48). اما فهم نقش خلاقیت و بدیع بودن یک کنش در روند زندگی فرد نیز تنها با نگاه کل‌گرایانه به زندگی ممکن است زیرا اگر کنش فرد را به تنهایی و مستقل از ارتباط آن با دیگر بخش‌های زندگی بررسی کنیم، نمی‌توانیم بدیع بودن آن را متوجه شویم.

(۲) ادله نگاه کل‌گرایانه به زندگی

در نگاه کل‌گرایی محض به زندگی، حامل معنا تنها «کل زندگی» فرد است که از پیوندهای ویژه میان بخش‌های گوناگون تشکیل شده است یعنی برای سنجش معناداری زندگی، تنها با کنار هم نهادن اجزاء و پیوند

آن‌ها با یکدیگر به مثابه یک کل یا به تعبیر دیگر، ذیل یک نگاه داستانی به زندگی می‌توانیم از معناداری یا بی‌معنایی آن‌ها سخن بگوییم و گرنه قابلیت اتصاف به معنادار یا بی‌معنا بودن را ندارند (Ibid: 38). کل‌گرایان در دفاع از دیدگاه خویش ادله‌هایی ارائه کرده‌اند که بدان‌ها اشاره می‌کنیم:

۲-۱) تفاوت انسان و حیوان در نگاه به زندگی به مثابه یک کل

وونگ (Wai-hung Wong) (۱۹۹۲) بر این باور است که مدافعان نگاه کل‌گرایانه به زندگی با تکیه بر تفاوت میان حیوان و انسان، معتقدند که نمی‌توان از معناداری یا بی‌معنایی زندگی حیوانات دفاع کرد زیرا حیوانات توانایی نگاه به زندگی به عنوان یک «کل» را ندارند و چنین ظرفیت شناختی پیچیده‌ای را تنها انسان‌ها دارند که به مدد آن می‌توان از معناداری زندگی آنان سخن گفت (Wong, 2008: 131). به همین جهت هم، اگر انسانی این توانایی را از دست دهد نمی‌توان از معنای زندگی وی سخن گفت. متز با انتقاد از این استدلال بر این نظر است که چنین توانایی برای نگاه جزءگرایانه به معنای زندگی نیز لازم است زیرا اگر فرض کنیم که فردی در برهه‌ای از زندگی خویش به آفرینش آثار هنری یا دستاوردهای عقلانی یا آنچه که از آن به عنوان وظیفه اخلاقی یاد می‌کنیم، بپردازد و مابقی زندگی خود را به خوردن دونات در جکوزی بگذراند، باز هم باید با نگاه از بالا به مثابه یک کل اجزاء زندگی خویش را ببیند تا بتواند درباره معناداری آن‌ها داوری کند. (Metz, 2013: 42).

۲-۲) داوری قطعی تنها با نگاه کل‌گرایانه

یوهان برانمارک (Johan Brännmark) (۱۹۷۱) با مقایسه یک رمان با زندگی نتیجه می‌گیرد که همانگونه که درباره یک رمان تنها با ایجاد ارتباط بخش‌های مختلف آن می‌توانیم درباره خوبی یا بدی آن داوری کنیم، درباره معنای زندگی نیز تنها با نگاه به اجزاء آن به مثابه یک کل می‌توانیم درباره آن داوری کنیم (Brännmark, 2003: 67). بنظر متز، چنین مقایسه‌های درست نیست زیرا همان طور که می‌توان بخش‌های مختلف کتاب یا قطع‌های خاص از یک سمفونی را گوش داد یا درباره ترکیب رنگ‌ها یا چگونگی طراحی یک نقاشی بدون آنکه آن‌ها را به مثابه یک کل دید، داوری کرد، می‌توان درباره معنای اجزاء زندگی مانند معناداری یا بیمعنایی زندگی کسی که برای درآوردن خرج اعتیاد خود تن‌فروشی می‌کند، کسی که محض تفریح و خنده حیوانات را شکنجه می‌دهد، کسی که مجبور است تا یک چاله عمیق را بی‌دلیل در زمین حفر کند و سپس آن را پر کند، نیز داوری کرد. البته، وی منکر این نیست که ما یک اثر هنری را می‌توانیم به عنوان یک کل نیز داوری کنیم، اما انحصار چنین داوری را رد می‌کند.

تیلور با اشاره به زندگی زنی که درصدد بوده است تا تراپیست ماهری شود و مشکلات مردم را حل کند ولی در برهه‌ای از زندگی خود، برای تأمین هزینه اعتیادش به کوکائین، مجبور به تن‌فروشی می‌شود، نتیجه می‌گیرد که اگرچه، این بخش از زندگی زن به تنهایی، باعث می‌شود که نه تنها آن را بی‌معنا، بلکه شاید معنادار بدانیم، اما با توجه به این نکته که این برهه از زندگی وی تنها ابزاری برای رسیدن وی به مقام و موقعیت کنونی فرد بوده، آن را معنادار می‌داند (Taylor, 1987: 50). لذا آنچه در ابتدا به عنوان بخشی از زندگی، بی‌معنا به نظر می‌رسید، با توجه به نتیجه آن در کل زندگی، می‌تواند معنادار باشد. متز معتقد است که آن برهه از زندگی به تنهایی و منقطع از کل زندگی وی همچنان بی‌معنا خواهد بود. لذا درباره بخش‌های مختلف زندگی داوری قطعی داریم که می‌توانیم کل زندگی وی را هم معنادار بدانیم (Metz, 2013: 46-47). تیلور پاسخ دیگری ارائه کرده و معتقد است که برای فهم معنای یک تجربه یا رویداد، باید ارتباط آن را با دیگر بخش‌های زندگی بسنجیم تا بتوانیم نظر قطعی درباره معناداری آن تجربه بدهیم. بنابراین، حامل معنا روابط میان بخش‌های

مختلف زندگی به مثابه یک کل است (Taylor, 1987: 48). به باور متز، گرچه، سخن تیلور درست است که برای داوری قطعی درباره معنای یک بخش زندگی، باید آن را با روابط آن با دیگر بخش‌ها در یک کل بسنجیم، اما انحصار آن، قابل پذیرش نیست و سخن تیلور توان رد کردن عدم امکان ارزیابی معنادار بودن جزء زندگی را ندارد (Metz, 2013: 48).

۲-۳) نقش موقعیت‌ها در معنای زندگی

جرولد لوینسون (Jerrold Levinson) (۱۹۴۸) بر این باور است که اگر اجزاء زندگی را از زمینه‌ها و موقعیت‌های آن‌ها جدا کنیم، کاملاً بی‌معنا شده و هویت خویش را از دست می‌دهند (Levinson, 2004: 323). لوینسون با اشاره به مواردی مانند بی‌معنایی گوش دادن به موسیقی بلافاصله بعد از درگذشت همسر فرد یا بی‌معنایی تجربه فتح قله اورست با تکیه بر «ماشین تجربه» نتیجه می‌گیرد که موقعیت‌های زمانی-مکانی مختلف در معناداری این موارد نقش دارند و هر گونه داوری درباره معناداری آن‌ها موقتی است، و تنها در یک نگاه کل‌گرایانه می‌توان ارزیابی قطعی کرد. لذا وی نتیجه می‌گیرد که حامل معنا تنها «کل زندگی» است. متز اولاً با خدشه در مثال‌های لوینسون بر این نظر است که گرچه داشتن احساس خوب از بالا رفتن واقعی از کوه، از داشتن چنین احساسی به مدد «ماشین تجربه» بسیار ارزشمندتر است، اما از این مثال، نمی‌توان نتیجه گرفت که فقط با بالا رفتن حقیقی از کوه به معنا دست یابیم و صرف داشتن تجربه، بی‌معنا خواهد بود. البته، انتقاد متز درست نیست زیرا وی میان احساس برآمده از تجربه واقعی با غیر واقعی تفاوتی قائل نشده است ثانیاً متز معتقد است که موقعیت‌هایی وجود دارند که گسسته از کل زندگی، می‌توانیم درباره معناداری یا معنازدایی آنها، داوری قطعی کنیم. مثلاً کمک به انسان‌های فقیر و بیچاره، صرف نظر از بقیه زندگی کمک‌کنندگان، معنادار است یا برعکس کار کسی که برای تفریح و لذت، کودکان را اذیت و آزار می‌کند بدون توجه به دیگر بخش‌های زندگی وی، معنازداست.

۳) دیدگاه متز درباره نگاه کل‌گرایانه و جزء‌گرایانه به زندگی

به باور متز، می‌توان با نگاه جزء‌گرایانه و کل‌گرایانه به زندگی درباره معناداری زندگی داوری کرد. وی با اشاره اینکه اولاً هیچ‌کدام از دو نگاه اولویت ندارند و هرکدام از آن‌ها در جایگاه خود مهم‌اند، ثانیاً باید از مزیت‌های هر دو نگاه بهره برد و آن‌ها را برسمیت شناخت، بر این باور است که اگر فردی برای رسیدن به قله معناداری، از برخی شیب‌ها در زندگی خویش با توجه به کل زندگی چشم‌پوشی کند، می‌تواند آن را یک بخش مجزا در نظر بگیرد. در مقابل، اگر فردی می‌تواند در کل زندگی خویش، با فدا کردن بعضی بخش‌های معنادار به پایان معنادارتری در زندگی دست یابد، باید از آن بخش‌های معنادار چشم‌پوشی کند (Metz, 2013: 58). متز با توجه به دیدگاه خویش در این زمینه تقریر سوم را ارائه کرده است:

تقریر سوم: اگر هر فرد انسانی بتواند از عقل خویش به گونه‌ای استفاده کند که (۱) نوعی گرایش مثبت به بسترها و حوزه‌های معنابخش یعنی خوبی، حقیقت و زیبایی داشته باشد یا نسبت به آنچه این حوزه‌ها را تهدید می‌کند گرایش منفی داشته باشد و (۲) گرایش مثبت و منفی وی مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی مانند تحقیر دیگران نباشد، زندگی وی معنادار خواهد بود (۳) داشتن گرایش منفی نسبت به بسترهای معنابخش، از معنای زندگی فرد می‌کاهد (تلقی معنازدا از کنش). لذا در ارزیابی معناداری زندگی فرد غیر از در نظر گرفتن اجزاء زندگی، باید کل زندگی را نیز در نظر بگیریم تا بتوان درباره معناداری یا بی‌معنایی روند رو به رشد یا کاهش رشد زندگی فرد داوری کرد یعنی گفت که اگر فرد در طی زندگی خویش همواره از کنش‌های کم-

ارزش‌تر به سمت کنش‌های ارزشمندتر در حرکت باشد، زندگی وی معنادارتر و گرنه از معنای کمتر یا بی‌معنا خواهد بود.

متز تقریر سوم از نظریه خویش را کامل‌ترین نظری‌های می‌داند که درباره نوع ارزیابی معناداری «اجزاء زندگی» تاکنون ارائه شده است. او می‌گوید:

«در پاسخ همه کسانی که در ده سال اخیر از من پرسیدند: از نظر شما (که مرد عاقلی هستید)، «معنای زندگی» چیست؟ پاسخ داده‌ام: بفرمایید تقریر سوم! این نظریه اکنون بهترین پاسخ من برای هدف‌هایی است که ارزش پیگیری دارند، متمایز از لذت‌جویی‌اند و نشان می‌دهد که چگونه از طبیعت حیوانی خویش فراتر رویم و چه ارزش‌هایی ارزش افتخار یا احترام سترگ را دارند (Ibid: 235)».

ارزیابی

انتقادات زیادی به تقریرهای سه‌گانه از نظریه متز شده است. اما با توجه به محدودیت مجله تنها به نقدهای خود متز بر نظریه خویش اکتفا می‌کنیم.

(۱) انتقادات متز به نظریه خویش

متز، در پایان کتاب خود به چند انتقاد دیگر که ممکن است ناقدان مطرح کنند، اشاره می‌کند که بدان‌ها می‌پردازیم.

(۱-۱) عدم توجه به نقش کاهش درد در حیوانات در معنای زندگی

انتقاد دشواری که متز به «نظریه بنیادین» خویش وارد کرده است، عدم توجه به معنابخشی کارهایی است که انسان‌ها برای کاهش درد حیوانات انجام می‌دهند زیرا کاهش درد از حیوانات در هیچ یک از سه حوزه حقیقت، اخلاق و زیبایی قرار نمی‌گیرد ولی به نظر می‌رسد کمک به کاهش درد حیوانات تا حدی معنادار است یا لاف‌مندی معنادارتر از شمردن ساقه‌های چمن است. بنظر متز، تنها راه‌حل این مشکل تجدید نظر و اصلاح تقریر سوم است. اما خود وی هم نمی‌داند چگونه؟ ممکن است فردی «نظریه بنیادین» را با توجه به وجود انسان و حیوان یا حتی موجودات زنده در نظر بگیرد و میزان معنابخشی آن‌ها را وابسته به مراتب وجودی موجودات در عالم بداند. به گونه‌ای که هر چقدر مرتبه وجودی آنان بالاتر باشد، معنای بیشتری به زندگی می‌بخشند، بدین گونه که کاستن از درد یک انسان نسبت به کاستن درد از یک حیوان از قدرت معنابخشی بیشتری برخوردار است زیرا مرتبه وجودی انسان بالاتر از حیوان است. همچنین، کاستن درد از حیوان نسبت به محافظت از یک گیاه (بفرض اینکه کاستن از درد درباره گیاه درست باشد) از معنای بالاتری برخوردار است زیرا حیوان در مرتبه بالاتری نسبت به گیاه قرار دارد.

(۲-۱) ناتوانی نظریه متز در تبیین پوچ‌گرایی

به باور متز، نظریه بنیادین وی نتوانسته است پاسخی برای منکرین معنای زندگی و معتقدان به پوچی ارائه کند. اما پیشفرض نظریه متز معناداری زندگی است و انتظار نیست بدان بپردازد.

در پایان می‌توان گفت، اگرچه، نظریه متز با انتقادهایی روبروست و به اذعان خود متز نیاز به تصحیح و تکمیل دارد، اما نظریه وی به خوبی نتوانسته است از تمایز هنجار معنا از دو هنجار اخلاق و خوشبختی دفاع کند و گامی مهم برای نظریه‌پردازی درباره معنای زندگی گشوده است و از هرگونه تقلیل یا فروکاستن آن به دیگر

مقوله‌ها جلوی‌گیری می‌کند. ضمن آنکه نظریه متز به عنوان آخرین نظریه ارائه شده در حوزه معنای زندگی، بسیاری از شهود انسان‌ها درباره معناداری زندگی را در بر می‌گیرد که این خود توفیق بزرگی در این حوزه است.

نتیجه‌گیری

بنظر می‌رسد که نظریه پردازی درباره معنای زندگی سهل و متنوع است زیرا برغم اینکه در نگاه نخست، سهل و آسان می‌نماید ولی جنبه‌های گوناگونی دارد که چندان آسان هم نیست. نظریه متز و نقدهای گوناگون بدان توانسته است برخی از این جنبه‌ها را آشکار کند. اما برغم انتقادات متز و دیگران به نظریه وی، در مقایسه با نظریه‌های رقیب، نظریه متز بهتر توانسته است شهود انسان‌ها درباره معناداری زندگی را تبیین کند و پوشش دهد. اما همچنان نیاز است تا به کاستی‌هایی مانند دو نقدی است که خود وی به نظریه خویش کرده است، نیز توجه کرده و آن را اصلاح کند.

پی‌نوشت‌ها

۱ متز از تعبیر رویکرد در آثار خویش استفاده نکرده و تنها از نظریه استفاده کرده است ولی بنظر می‌رسد، طبیعت‌گرایی، ناطبیعت‌گرایی و فراطبیعت‌گرایی سه رویکرد جداگانه‌اند که نظریه‌های گوناگون ذیل هر یک از آن‌ها جای می‌گیرد (بیات، ۱۳۹۰).
۲ با توجه به اینکه مساله اساسی این مقاله ارزیابی نظریه متز است، برای توضیح بیشتر این رویکردها و نظریه‌ها به آثار متز بخصوص دو منبع زیر مراجعه کنید:

- Metz, Thaddeus (2013) *An Analytic Study, Meaning in Life*. First Edition, Oxford University Press.

- بیات، محمدرضا، (۱۳۹۰) *دین و معنای زندگی از دیدگاه فلسفه تحلیلی*، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.

References

- Bayat, Mohammadreza (2011) *Religion and Meaning of life if the Analytic Philosophy*, Tehran: The University of Religion and Denomination Press. (in Persian)
- Brännmark, Johan (2003) 'Leading lives', *Philosophical Papers*, Vol. 32, pp. 321–43.
- Campbell, Stephen M, and Sven Nyholm (2015) "Anti-Meaning and Why It Matters", *Journal of the American Philosophical Association*, Vol. 1, Issue 4, pp. 694–711.
- Levinson (2004) 'Intrinsic value and the notion of a life', *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 62, pp. 319–29.
- Metz, Thaddeus (2002) "Recent Work on the Meaning of Life", *Ethics* 112, pp. 781–814.
- Metz, Thaddeus (2007) "The Meaning of Life", *Stanford Encyclopedia of philosophy*, first published Tues.
- Metz, Thaddeus (2013) *Meaning in Life: An Analytic Study*, Oxford University Press.
- Nozick, Robert (2013) "Experience Machine", in *Ethical Theory an Anthology*, Wiley & Sons.
- Parfit, Derek (1984) *Reason and Persons*, Oxford.
- Taylor, Richard (1987) "Time and life's meaning", *The Review of Metaphysics*, Vol. 40, pp. 675–86.
- Wolf, Susan (2010) *Meaning in Life and Why it Matters*, Princeton: Princeton University Press.
- Wong, Wai-hung (2008) 'Meaningfulness and Identities', *Ethical Theory and Moral Practice* 11, pp. 123-148.